

14. Hnatiuk, V. V., Horytska, O. V., & Matviichuk, A. V. (2021). Rol' adaptivno-tsyfrovoho seredovyscha zakladu vyshchoi osvity u formuvanni profesiinoi kompetentnosti studentiv. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka*, 31, 225–237. <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-225-237> [in Ukrainian]
15. Androshchuk, A. H., & Maluha, O. S. (2024). Vykorystannia shtuchnoho intelektu u vyshchii osviti: stan ta tendentsii. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal osvity ta linhvistyky*, 3(2), 27–35. <https://doi.org/10.46299/j.isjel.20240302.04> [in Ukrainian]
16. Hrytsenchuk, O. (2024). Vykorystannia shtuchnoho intelektu u osviti: tendentsii ta perspektyvy v Ukraini ta za kordonom. *Zhurnal kafedry UNESCO «Profesiina osvita vprodovzh zhyttia v XXI stolitti»*, 2(10), 152–161. [https://doi.org/10.35387/ucj.2\(10\).2024.0012](https://doi.org/10.35387/ucj.2(10).2024.0012) [in Ukrainian]
17. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2024, May 22). MON i Mintsyfra rozrobyly proiekt rekomendatsii iz vykorystannia SHI v shkolakh. <https://mon.gov.ua/news/mon-i-mintsyfra-rozrobyly-proiekt-rekomendatsii-iz-vykorystannia-shi-v-shkolakh> [in Ukrainian]
18. Vishnikina, L. P., & Halushka, L. S. (2022). Zastosuvannia kompetentnisno oriientovanykh zavdan' u protsesi pidhotovky maibutnikh uchyteliv heohrafii. *Ukrainian Professional Education*, 11, 74–82. <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2022.11.275542> [in Ukrainian]
19. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2024). Instruktyvno-metodychni rekomendatsii shchodo zaprovadzhennia ta vykorystannia tekhnolohii shtuchnoho intelektu v zakladakh zahalnoi serednoi osvity. <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2024/05/21/Instruktyvno-metodychni-rekomendatsiyi-shchodo-SHI.v.ZZSO> [in Ukrainian]

Авторське право ©2025 автори, всі права захищено. Автори погоджуються, що ця стаття залишається у відкритому доступі на умовах Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Отримано редакцією 17.11.2025 р.
Прийнято редакцією 17.12.2025 р.
Опубліковано 30.12.2025 р.

УДК 378.091:005.336.3 (477)

DOI: 10.31376/2410-0897-2025-3-59-145-155

КЛАСИФІКАЦІЯ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ЯКІСТЬ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ КРИЗОВИХ ЯВИЩ

Бачуріна Діана Максимівна

магістрантка ОНП «Педагогіка вищої школи»

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

e-mail: dianabachurinaaa@gmail.com

ORCID ID: 0009-0009-4380-8484

У статті досліджено класифікацію факторів, що визначають якість освітнього процесу в закладах вищої освіти України в умовах кризових явищ. Проаналізовано нормативну базу, наукові підходи та актуальні виклики, спричинені воєнним станом, економічною нестабільністю, цифровою нерівністю та психологічним виснаженням учасників освітнього процесу. Обґрунтовано багатовимірну природу якості освіти, що формується під впливом соціально-економічних, організаційних, психологічних і технологічних чинників. Запропоновано структуровану класифікацію цих факторів і підкреслено значення їх комплексного врахування для підвищення стійкості та конкурентоспроможності української вищої освіти. Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення внутрішніх систем забезпечення якості, формування освітньої політики та адаптації університетів до надзвичайних умов.

Ключові слова: вища освіта, якість освіти, вища школа, кризові явища, фактори впливу, освітній процес, управління якістю.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку вищої освіти в Україні та світі характеризується високим рівнем невизначеності й нестабільності, зумовленими кризовими явищами різного характеру. Воєнний стан, економічна нестабільність, виклики пандемії, інформаційна гібридна війна та глобальні зміни у світовому освітньому середовищі істотно впливають на якість освітнього процесу в закладах вищої освіти. Якість навчання студентів дедалі більше залежить не лише від традиційних чинників, зокрема рівня підготовки викладацького складу чи забезпечення навчальними ресурсами, але й від адаптивності освітньої системи до зовнішніх загроз, здатності формувати стійкі механізми підтримки та мотивації студентів і персоналу.

Дослідження факторів, що визначають якість освітнього процесу в умовах кризових явищ, має принципове значення для забезпечення конкурентоспроможності українських університетів, формування освітньої політики держави, збереження академічного потенціалу та інтеграції в європейський і світовий простір. Це дозволить виявити слабкі місця освітньої системи та виробити науково обґрунтовані рекомендації для підвищення її стійкості, що особливо важливо в умовах воєнного стану та соціально-економічних трансформацій.

Окрім того, актуальність проблеми обґрунтовується державними документами, що формують стратегічні пріоритети розвитку української освіти. Відповідно до Стратегії розвитку вищої освіти України на 2022–2032 роки ключовими орієнтирами державної політики є стійкість, якість і безперервність освітнього процесу, а також цифровізація, автономія закладів освіти та ризик-орієнтоване управління [1]. В

умовах воєнного стану, енергетичних і соціально-економічних криз особливої ваги набуває дослідження чинників, що визначають ефективність навчання, адаптацію викладацьких методик, академічну підтримку студентів і технологічну готовність університетів.

Норми Закону України «Про вищу освіту» деталізують систему забезпечення якості, що охоплює моніторинг результатів навчання, академічну доброчесність, прозорість оцінювання та орієнтацію на стейкхолдерів, тим самим визначаючи рамки для емпіричного вивчення факторів, що впливають на якість освітнього процесу у вищій школі [2]. У Законі України «Про освіту» наголошується на принципах академічної відповідальності та рівного доступу до навчання, які стають критичними в умовах кризових обмежень [3]. Отже, визначення факторів, що впливають на якість освітнього процесу у вищій школі, забезпечує реалізацію положень державної освітньої політики, сприяє підвищенню стійкості університетів, удосконаленню внутрішніх систем якості й формуванню науково обґрунтованих управлінських рішень у кризових умовах.

Водночас наукова актуальність проблеми зумовлюється необхідністю системного осмислення теоретичних підходів до оцінювання якості освітнього процесу. У сучасній педагогіці відбувається переорієнтація від традиційних кількісних показників (успішність, відвідуваність, середній бал) до комплексних моделей, що враховують когнітивні, емоційні, соціальні та мотиваційні фактори. У цьому контексті дослідження українських учених узгоджується з європейськими підходами, визначеними в Європейському просторі вищої освіти (ЕНЕА) та Болонському процесі, де наголошується на студентоцентризмі, академічній культурі, автономії університетів і якості освітніх результатів [4]. Для України це означає необхідність інтеграції національної системи оцінювання успішності в європейський контекст через уніфікацію критеріїв якості, розвиток культури самооцінювання та впровадження доказових практик у системи забезпечення якості освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових і нормативних джерел засвідчує, що проблема забезпечення якості освітнього процесу у вищій школі України розглядається в кількох вимірах: правовому, педагогічному, управлінському та психологічному. Законодавча база, зокрема Закон України «Про освіту» (2017), Закон України «Про вищу освіту» (2014) та Стратегія розвитку вищої освіти на 2022–2032 роки, визначає ключові принципи формування систем забезпечення якості, проте не враховує повною мірою вплив кризових чинників, таких як війна, енергетична нестабільність і соціально-економічні ризики. Аналітичні звіти Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, а також матеріали Світового банку та МОН України фіксують структурні проблеми: дефіцит експертних ресурсів, потребу в інституційній акредитації та підтримці психологічної стійкості студентів і викладачів.

У працях В. Гладуша, В. Головенкіна, М. Фіцули та інших подано класичне трактування педагогіки вищої школи та методів управління якістю освіти, однак питання адаптації до надзвичайних умов залишаються поза увагою. Сучасні дослідження С. Дубини, Л. Плетеницької, І. Холод та інших розкривають технологічні аспекти якості освітнього процесу під час дистанційного навчання, але недостатньо охоплюють комплексний вплив соціально-психологічних факторів. Водночас роботи С. Вітвицької, І. Дарманської, А. Рибчука та інших наголошують на ролі ефективного освітнього менеджменту й внутрішніх механізмів якості, проте не враховують сучасних викликів воєнного часу.

Отже, попри наявність значної теоретичної, нормативної та емпіричної бази, недостатньо досліджено класифікацію чинників, які впливають на якість освітнього процесу в умовах кризових явищ, що зумовлює актуальність подальших досліджень.

Формулювання мети статті. Виявити фактори, що впливають на якість освітнього процесу у вищій школі в умовах кризових явищ, надати їм класифікацію.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України «Про освіту» (№ 2145-VIII від 05.09.2017), освітній процес визначається як *«система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом засвоєння знань, формування вмінь, навичок, компетентностей, світогляду, моральних і громадянських якостей»*. Окрім того, у статті 54 Закону уточнюється, що освітній процес у закладах освіти організовується відповідно до освітніх програм, навчальних планів і державних стандартів, забезпечується викладацьким складом і реалізується через поєднання навчальної, виховної, наукової та інноваційної діяльності [3]. У Законі України «Про вищу освіту» (№ 1556-VII від 01.07.2014) зазначено, що *«освітній процес у закладі вищої освіти – це інтелектуальна, творча діяльність учасників процесу навчання, спрямована на досягнення результатів навчання, передбачених відповідною освітньою програмою, та здобуття особою певного рівня освіти і кваліфікації»* [2]. Отже, згідно з українським законодавством освітній процес є цілісною системою діяльності, що об'єднує педагогічний, науковий, виховний, інноваційний і культурний виміри задля всебічного розвитку особистості здобувача освіти та забезпечення суспільного прогресу.

Крім законодавства, варто також згадати інші погляди на трактування поняття освітнього процесу. Так, згідно з Положенням про організацію освітнього процесу в Київському національному університеті

імені Тараса Шевченка *«освітній процес – система науково-методичних і педагогічних заходів, що спрямовані на набуття, примноження та використання знань, умінь й інших компетентностей в осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості»* [5].

Важливо зазначити, що на сучасному етапі розвитку педагогічної науки поняття освітнього процесу фактично прирівнюється до поняття навчально-виховного чи навчального процесу, тому в працях вітчизняних педагогів трапляються різні терміни під розумінням одного поняття. Наприклад, В. Головенкін визначає освітній (педагогічний) процес як цілеспрямовану взаємодію викладача і студента, що ґрунтується на взаємозалежності їхніх дій та спрямована на досягнення запланованих освітніх результатів і реалізацію цілей навчання [6]. В. Гладуш та Г. Лисенко стверджують, що навчально-виховний процес – це динамічна, взаємопов'язана діяльність усіх учасників освітнього середовища, яка має організований і цілеспрямований характер та забезпечує навчання, виховання, розвиток особистості, а також її професійну, моральну й психологічну готовність до різних сфер життєдіяльності [7]. М. Фіцула подає поняття навчального процесу як особливої форми виховної діяльності, що полягає в організації спільної професійно-педагогічної діяльності викладача та студента, спрямованої на досягнення поставленої мети навчання, виховання й професійної підготовки майбутнього фахівця [8]. Деякі вчені, зокрема В. Галузинський та М. Свтух, розглядаючи навчання як складову цілісного педагогічного процесу, визначають, що навчально-виховний процес полягає у взаємодії викладача й студента, спрямованій на підготовку останніх до майбутньої професійної діяльності [9].

Отже, *освітній процес у вищій школі* є взаємодією викладача та студента, що має двосторонній характер і спрямована на усвідомлене, активне й ґрунтовне оволодіння системою знань, умінь і навичок. У цьому процесі відбувається розвиток інтелектуальних і професійних здібностей, пізнавальних та фахових інтересів, формуються способи пізнавальної та професійної діяльності, а також науковий і професійний світогляд здобувача освіти.

Якість освіти (ст. 1, п. 19 ЗУ «Про освіту») визначається як *«відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг»*, тобто успішність навчання є практичним проявом якості освіти. Внутрішня система забезпечення якості освіти (ст. 41 ЗУ «Про освіту», ст. 16 ЗУ «Про вищу освіту») передбачає регулярний моніторинг результатів навчання студентів. Саме цей процес опосередковано слугує механізмом оцінювання їхньої успішності. Крім того, зазначено (ст. 1, ЗУ «Про вищу освіту»), що освітній процес спрямований на досягнення результатів навчання. Його успішність визначається ступенем досягнення цих результатів [2; 3].

Аналіз наукових підходів до визначення поняття якості освіти засвідчує відсутність єдиного тлумачення цього терміну в сучасному науковому дискурсі. Значна частина дослідників ототожнює якість освіти з ефективністю функціонування освітньої системи, тоді як інші науковці розглядають її як рівень досягнення здобувачами освіти нормативно визначених результатів навчання. Ця категорія має складну, багатовимірну природу, що зумовлює необхідність її міждисциплінарного аналізу [10]. Наприклад, якість освіти слід розглядати як поєднання якості освітнього процесу (діяльності) та якості його результатів. Такий підхід до визначення сутності поняття є найбільш обґрунтованим, оскільки він відображає взаємозв'язок між процесом навчання і кінцевими досягненнями. Науковці підкреслюють, що результативна складова якості освіти виявляється через рівень особистісного розвитку здобувача, тобто ступінь сформованості його знань, компетентностей і ціннісних орієнтацій [11].

Узагальнюючи різні підходи, якість освіти – це збалансована єдність якості умов, освітнього процесу та результату, що відображає відповідність освітньої системи цілям, соціальним нормам і стандартам освіти. Рівень якості освіти залежить від взаємодії трьох ключових чинників:

- якості нормативних орієнтирів (цілей, стандартів, критеріїв);
- якості ресурсного забезпечення (освітніх програм, кадрового потенціалу, матеріально-технічної бази, фінансів);
- якості освітніх процесів (наукової, педагогічної, управлінської діяльності, технологічних рішень), які безпосередньо формують професійну компетентність фахівців [12].

Критерії визначення якості освітнього процесу у вищій школі становлять комплекс взаємопов'язаних якісних і кількісних показників, що дають змогу всебічно оцінити рівень ефективності навчальної, виховної, наукової та організаційно-методичної діяльності в межах освітнього середовища закладу вищої освіти. Вони забезпечують можливість відстеження динаміки розвитку освітніх результатів, відповідності процесу навчання сучасним стандартам і вимогам професійної підготовки.

Якість освітнього процесу у вищій школі визначається не лише академічними досягненнями, а й сформованістю професійних компетентностей, розвитком творчого потенціалу, ціннісних орієнтацій і соціальної відповідальності здобувачів освіти. Одним із ключових аспектів виступає реалізація компетентісного підходу, що забезпечує інтеграцію знань, умінь, навичок і досвіду, необхідних для професійного становлення майбутнього фахівця [13].

Як зазначає С. Вітвицька, важливою умовою результативності освітнього процесу є застосування

науково обґрунтованих критеріїв оцінювання, що враховують принципи об'єктивності, індивідуалізації та диференціації навчання. Вона підкреслює, що саме система чітко визначених критеріїв забезпечує реальне оцінювання якості підготовки студентів, сприяє розвитку їхньої самостійності, мотивації та професійної самосвідомості [14]. Крім того, С. Вітвицька та В. Єремєєва розкривають значення критеріального підходу як інструменту педагогічного моніторингу, який пронизує всі етапи навчального процесу (від постановки цілей до підсумкового оцінювання результатів навчання). Авторки наголошують, що критерії мають не лише контрольну, а й розвивальну та коригувальну функції, адже дають можливість студентам усвідомлювати власні досягнення, планувати подальший розвиток і вдосконалювати освітню траєкторію [15].

Проведімо класифікацію критеріїв визначення якості освітнього процесу у вищій школі. У сучасній науці критерій розглядається як узагальнена ознака або параметр, на основі якого здійснюється оцінювання певного явища чи процесу. Інакше кажучи, це оцінний конструкт, що охоплює систему взаємопов'язаних характеристик. Конкретизація критерію реалізується через показники або індикатори, які виступають інструментами вимірювання й відображають ступінь досягнення визначеного рівня розвитку досліджуваної властивості чи якості.

Якість освіти є складною та багатовимірною категорією, тому в науковій інтерпретації її оцінювання передбачає врахування кількох взаємодоповнювальних аспектів, зокрема:

- дотримання визначених державних стандартів і нормативів, які забезпечують гарантований мінімум освітніх результатів;
- ступінь досягнення цілей навчання на всіх етапах освітнього процесу (від початкового рівня підготовленості здобувачів до підсумкових результатів їхнього розвитку);
- здатність освітньої системи задовольняти потреби та очікування споживачів освітніх послуг, зокрема студентів, роботодавців та суспільства;
- постійне прагнення до вдосконалення навчально-виховного процесу, його змісту, методів і технологій, що забезпечує динамічний розвиток освітньої системи в умовах сучасних викликів [16].

Європейський центр вищої освіти (CEPES) ЮНЕСКО визначає, що оцінювання якості освіти має базуватися на комплексі ключових критеріїв, а саме:

- інституційна місія та стратегічні цілі закладу освіти, які визначають його унікальність і напрям розвитку;
- характеристики освітньої моделі, що відображають структуру, зміст і методологію навчального процесу;
- стандарти окремих освітніх програм або дисциплін, які забезпечують узгодженість результатів навчання з міжнародними вимогами та очікуваннями стейкхолдерів освітнього простору [17].

Н. Островецька трактує якість освіти як цілісну, інтегровану та багатовимірну характеристику освітнього процесу, що охоплює не лише рівень навченості, але й широкий спектр параметрів, які істотно впливають на підсумкову оцінку результатів навчання. Учена підкреслює, що якість освітніх результатів може як підвищуватися, так і знижуватися (аж до нульових або навіть негативних показників) залежно від сукупної дії низки чинників [18]. До ключових компонентів, які визначають цю якість, належать знання, уміння та навички, що розглядаються як перевірені практикою результати пізнання, здатність особистості ефективно застосовувати набуті знання в змінених умовах та виконувати дії автоматизовано, без постійного свідомого контролю (рис. 1).

Вагоме значення мають також показники особистісного розвитку, які відображають інтелектуальну, емоційну, мотиваційну й креативну зрілість здобувача освіти, його здатність до самовизначення, саморозвитку та морального вдосконалення. Якість освіти не може бути зведена лише до позитивних характеристик, оскільки вона включає й негативні ефекти освітнього процесу: перевантаження, перевтому, погіршення стану здоров'я, формування байдужості або відрази до навчання.

Крім того, до системи

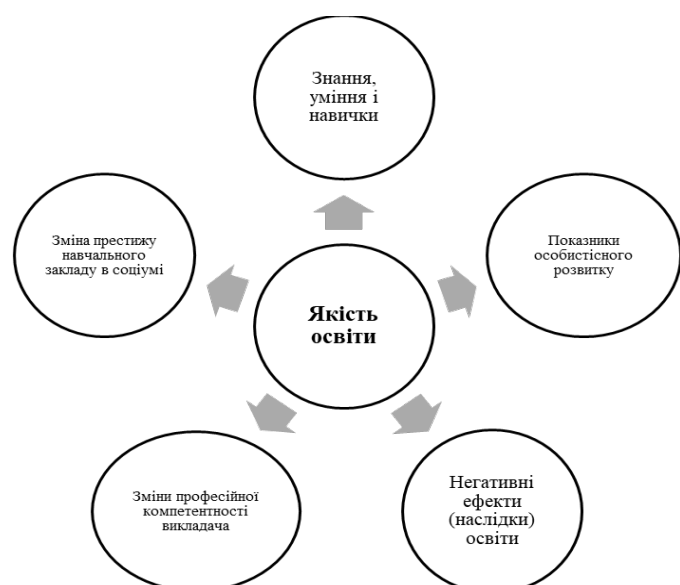

Рис. 1. Критерії визначення якості освітнього процесу за Н. Островецькою (складено автором на основі [18])

показників якості освіти варто віднести динаміку професійної компетентності викладача, його педагогічну майстерність і ставлення до праці, адже ефективність освітнього процесу значною мірою залежить від рівня професійного саморозвитку педагогічних кадрів. Завершальним параметром, який опосередковано відображає якість освітньої діяльності, виступає зміна престижу навчального закладу в соціумі, що є індикатором суспільної довіри та визнання результатів його роботи [19].

Спроба структурувати критерії оцінки якості освіти на основі методу декомпозиції знайшла своє відображення в працях Ю. Конаржевського (рис. 2). Учений розглядає категорію як інтегративну систему, що поєднує чотири взаємопов'язані блоки: критерії навченості, особистісного і фізичного розвитку, динамічні й процесуальні компоненти та статистичні процесуальні дані. Така структура дозволяє охопити не лише когнітивний результат навчання, а й виховні, організаційно-управлінські та соціальні аспекти функціонування освітнього закладу.

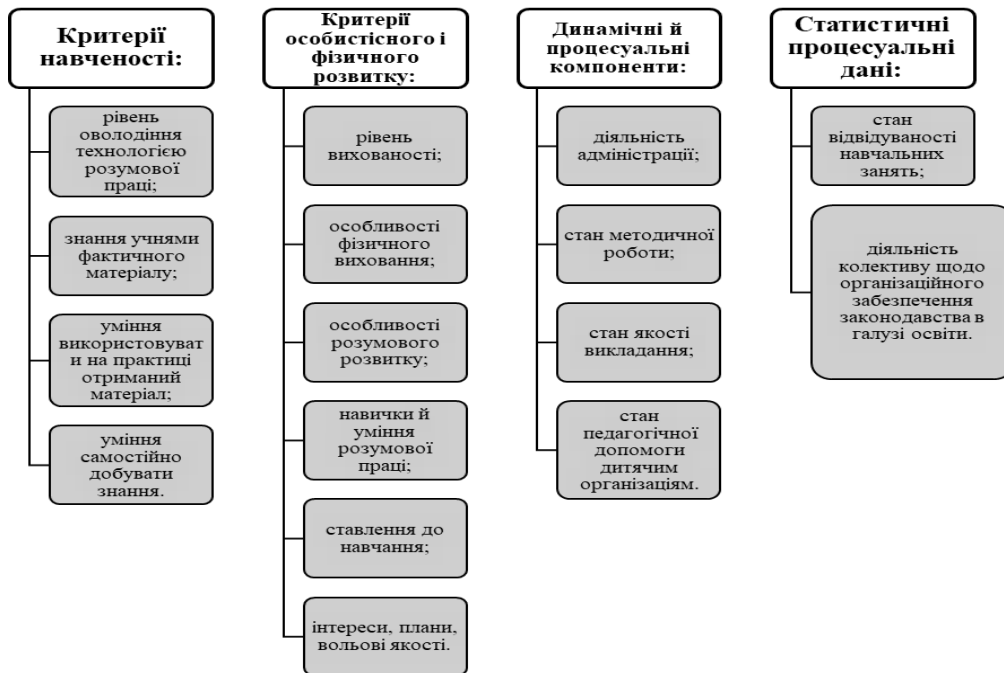

Рис. 2. Критерії визначення якості освітнього процесу за Ю. Конаржевським (складено автором на основі [16])

Кожен блок відображає певний вимір якості (від рівня засвоєння знань і сформованості розумових навичок до особливостей виховання, методичної діяльності, педагогічної взаємодії та дотримання освітніх стандартів). Отже, модель Конаржевського демонструє системний підхід до розуміння якості освіти, у якому враховується єдність результативних і процесуальних чинників, що формують цілісну картину ефективності освітнього процесу.

Для системного оцінювання ефективності освітнього процесу доцільно використовувати узагальнену систему критеріїв (табл. 1).

Отже, представлені критерії й показники дають змогу всебічно оцінити рівень професійної підготовки здобувачів освіти від засвоєння знань до сформованості професійного мислення, комунікативних і креативних компетентностей. Така структура забезпечує інтеграцію теоретичних і практичних аспектів навчання, сприяє формуванню цілісного уявлення про готовність майбутнього фахівця до професійної діяльності та розвитку його особистісного потенціалу. Застосування цих критеріїв у системі внутрішнього моніторингу якості освіти дозволяє підвищити об'єктивність оцінювання освітніх результатів, виявити резерви вдосконалення навчального процесу й забезпечити його відповідність сучасним вимогам професійної освіти.

Після десятиріччя дії Закону України «Про вищу освіту» та п'ятирічного функціонування Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО) система зовнішнього забезпечення якості увійшла у фазу адаптації до надзвичайних умов: воєнного стану, соціально-економічної нестабільності та демографічного скорочення студентського контингенту. Незважаючи на повноцінний запуск механізмів акредитації відповідно до стандартів ESG-2015, формування внутрішніх систем якості в 561 закладі освіти та відкритість до міжнародного співробітництва, наявні кризові процеси суттєво обмежують потенціал розвитку галузі [21].

Таблиця 1

Критерії визначення якості освітнього процесу
 (складено автором на основі [20])

Критеріальний блок	Критерій	Зміст критерію	Прояв в освітньому процесі
1. Професійні знання	рівень професійних знань	ступінь засвоєння теоретичного матеріалу та володіння понятійно-категоріальним апаратом	успішне виконання контрольних, тестових і проєктних завдань, здатність відтворювати та інтерпретувати матеріал
	структура професійних знань	системність і логічна впорядкованість знань у межах освітньої програми	обудова міждисциплінарних зв'язків, узагальнення матеріалу в наукових виступах, дослідженнях
	стійкість знань	тривалість збереження засвоєного матеріалу та здатність до його відтворення в нових умовах	використання раніше здобутих знань під час розв'язання нестандартних професійних ситуацій
	володіння знаннями (інтегроване використання)	здатність застосовувати знання комплексно з метою аналізу / синтезу й вирішення практичних завдань	виконання курсових або кваліфікаційних робіт, самостійні дослідження міжпредметного характеру
2. Готовність до професійної діяльності	рольова структура діяльності	усвідомлення власних функцій у професійному середовищі, здатність працювати в команді	участь у навчальних групових проєктах, рольових іграх, симуляціях професійних ситуацій
	види діяльності	розмаїття практичних дій, які опановує студент відповідно до майбутньої професії	виконання лабораторних, практичних і польових робіт, проходження виробничої практики
	навички прийняття рішень	уміння оцінювати альтернативи, прогнозувати результати та ухвалювати обґрунтовані рішення	участь у кейс-стаді, розв'язання проблемних завдань, ініціативність під час групових дискусій
	навички експертно-аналітичної роботи	здатність до аналізу, оцінювання та інтерпретації інформації у професійному контексті	підготовка аналітичних звітів, рецензій, експертних висновків, участь у наукових конференціях
3. Самосвідомість професіоналізму	стратегія кар'єри	уміння планувати професійний розвиток і визначати траєкторію зростання	формування індивідуальної освітньої траєкторії
	розвиток здібностей	прагнення до самовдосконалення, розширення професійних компетентностей	самостійна робота над індивідуальними проєктами, самоосвіта, відвідування факультативів
	упевненість у готовності до професійної діяльності	усвідомлення власної компетентності, здатність діяти автономно	успішне проходження практики, здатність представляти результати своєї діяльності публічно
	якість засвоєння освітньо-професійної програми	глибина розуміння цілей і логіки програми підготовки	узгодженість навчальних результатів з освітніми цілями, позитивна динаміка академічних досягнень
4. Структура індивідуально-професійних якостей	комунікабельність	здатність ефективно взаємодіяти з іншими в навчальному та професійному середовищі	активність у групових обговореннях, володіння культурою мовлення, толерантність у спілкуванні
	стиль поведінки	визначений тип професійної поведінки, орієнтований на етичність і партнерство	демонстрація відповідальності, тактовності, конструктивності в навчально-виховному процесі
	рішучість (схильність до ризику)	здатність ухвалювати рішення в умовах невизначеності, прояв ініціативи	активна участь у дослідницьких і стартап-проєктах, лідерська поведінка
	тип професійного мислення	характер когнітивної діяльності, що відображає професійно-аналітичний підхід	використання системного та критичного мислення під час розв'язання навчальних завдань
5. Додаткові характеристики якості	культурологічна орієнтація	рівень засвоєння культурних і гуманістичних цінностей, повага до різноманіття	інтеграція культурного контексту в навчальні дисципліни, участь у культурно-просвітницьких заходах
	система цінностей	моральні, етичні та соціальні орієнтири особистості	відповідальне ставлення до навчання, дотримання академічної доброчесності, участь у волонтерській діяльності
	креативний потенціал	здатність до творчого мислення, продукування нових ідей і підходів	виконання творчих проєктів, участь у конкурсах інноваційних рішень, авторські ініціативи
	володіння іноземною мовою	комунікативна компетентність у міжнародному контексті	використання іноземної мови під час презентацій, наукових публікацій, участь у міжнародних проєктах

Найпотужнішим деструктивним чинником виступає воєнний стан, який спричинив масштабне руйнування матеріально-технічної бази університетів, втрату людського потенціалу та фрагментацію академічного середовища. Станом на кінець 2024 р. пошкоджено 3 тис. 798 освітніх закладів, із них 365 повністю зруйновано [22]. Евакуація академічних кадрів, тимчасова окупація територій, порушення комунікацій і логістичних зв'язків призвели до системної невизначеності, що ускладнює процеси управління та стратегічного планування у сфері освіти. За оцінками Світового банку з початку повномасштабної агресії було переміщено близько 665 тис. студентів (приблизно 16 % їх загальної чисельності) та понад 25 тис. педагогічних працівників [23].

Одночасно воєнні умови стимулювали розвиток гнучких і дистанційних форматів навчання, які, попри свої технологічні переваги, посилили цифрову нерівність і зменшили рівень інтерактивності освітнього процесу [24]. У 2023 р. лише 44 % студентів мали можливість здебільшого або постійно навчатися очно, тоді як 39 % – переважно онлайн, а в прифронтових регіонах частка очного навчання становила лише 14 %. Ці тенденції засвідчують структурну кризу галузі та водночас окреслюють потенціал адаптації системи вищої освіти до надзвичайних умов за рахунок цифровізації, гнучких форматів та міжнародної підтримки [25].

Суттєвим дестабілізуючим чинником для системи вищої освіти України в 2024–2025 роках є поглиблення економічної кризи, яка призвела до скорочення державного фінансування, зниження обсягів наукових грантів і загального зменшення інвестицій у сферу освіти та науки. Унаслідок секвестру бюджету в 2023–2024 рр. освітня галузь втратила близько ~8,6 % свого фінансування порівняно з довоєнним рівнем, а частина коштів, передбачених на наукові дослідження, була спрямована на оборонні потреби [26]. Це спричинило зниження заробітних плат викладачів і погіршення умов праці, що, своєю чергою, негативно вплинуло на мотивацію молодих науковців. Одночасно відбувається структурна нерівність у розвитку освітніх інституцій: провідні університети Києва, Львова та Харкова завдяки участі в міжнародних грантових програмах зберігають відносну фінансову стабільність, тоді як більшість регіональних закладів перебувають у стані хронічного ресурсного дефіциту.

До внутрішніх кризових явищ належить падіння довіри до якості вищої освіти, зумовлене розривом між академічною теорією та реаліями ринку праці. Надмірна формалізація освітніх стандартів, бюрократичний контроль і недостатня інтеграція з бізнесом створюють дисфункційність освітньої системи, у якій переважає кількісна, а не якісна логіка розвитку.

Варто наголосити і на психологічному та ціннісному вимірі кризи. Війна та суспільна турбулентність породили феномен емоційного виснаження викладачів і студентів, зниження когнітивної концентрації та мотивації до навчання. Зростає потреба в психолого-педагогічному супроводі, реабілітаційних програмах і формуванні культури взаємопідтримки в академічному середовищі.

Криза також має інституційну природу. Багато університетів втрачають стратегічну суб'єктність, переходячи від моделі розвитку до моделі виживання. Це супроводжується фрагментацією освітнього простору, відсутністю горизонтальної кооперації між ЗВО, дублюванням спеціальностей і неефективним розподілом фінансових потоків.

Серед ключових викликів вищої освіти також варто згадати такі: надмірна кількість освітніх програм, дефіцит ресурсів для проведення їх якісного оцінювання, посилення запиту суспільства на підвищення якості освіти, а також потреба в впровадженні інституційної акредитації, незалежних установ оцінювання та нових форматів зовнішнього контролю. Водночас актуалізується проблема академічної доброчесності, яка ускладнюється судовими суперечками та низьким рівнем готовності окремих закладів до саморефлексії й прозорості. У цих умовах модернізація системи забезпечення якості вищої освіти постає не лише як управлінський виклик, а як стратегічна відповідь на кризу довіри та ефективності [21].

Отже, було визначено такі найбільш значущі фактори впливу на якість освітнього процесу в Україні (рис 3). Серед пріоритетних напрямів оновлення, виділеними НАЗЯВО, впровадження інституційної акредитації як показника найвищої якості освіти, розбудова конкурентного середовища через незалежні установи оцінювання, цифровізація процедур, гармонізація з європейськими підходами ESG-2015, а також посилення культури академічної доброчесності. Отже, подолання кризових явищ у системі вищої освіти можливе лише за умови узгодженої взаємодії державних інституцій, університетів і громадянського суспільства, що забезпечить сталість реформ і підвищення довіри до українського освітнього простору в європейському вимірі [21].

На основі досліджених факторів можна виділити такі групи: соціально-економічні, організаційні, психологічні, технологічні (табл. 2).

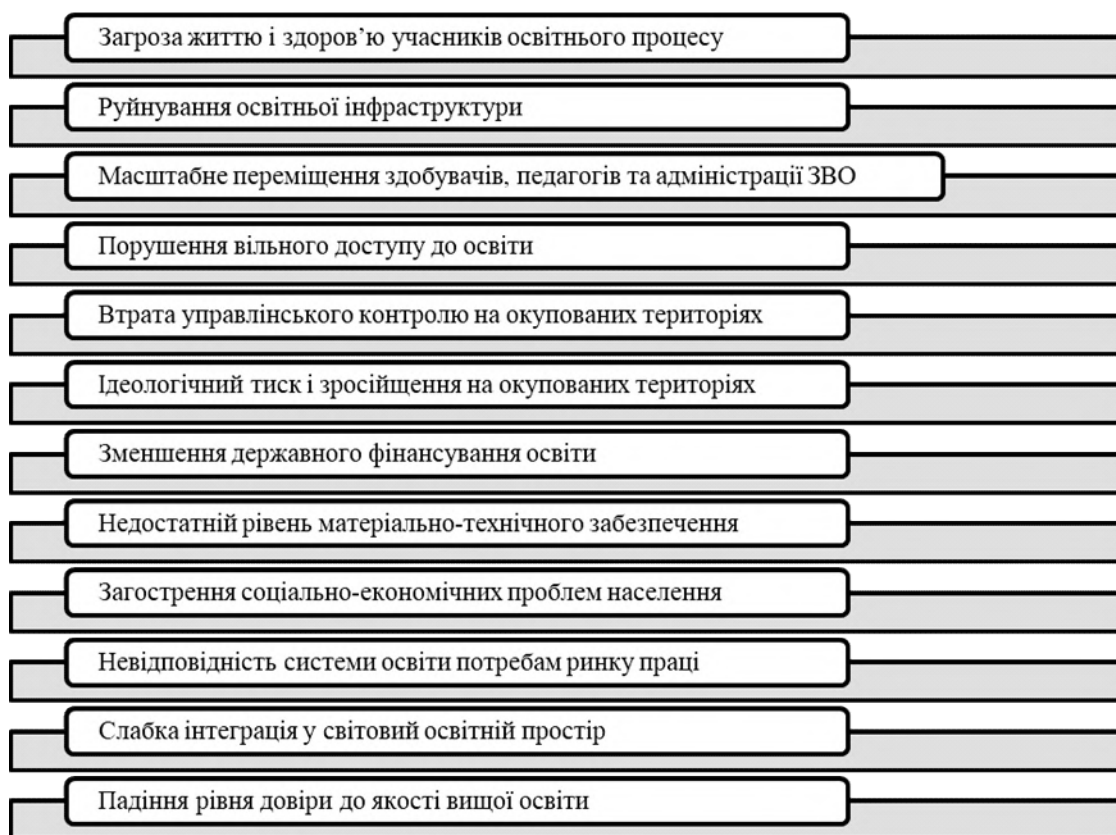

Рис. 3. Найбільш значущі фактори впливу на якість освітнього процесу в Україні (складено автором на основі [27])

Таблиця 2

Класифікація факторів впливу на якість освітнього процесу в ЗВО в умовах кризових явищ
 (складено автором)

Група факторів	Характеристика впливу на якість освіти
Соціально-економічні	Рівень фінансування освіти, матеріальна стабільність студентів, можливість отримання стипендій, поєднання навчання з роботою, стан здоров'я, рівень соціальної підтримки. Визначають доступність, мотивацію та успішність навчання.
Організаційні	Ефективність управління ЗВО, рівень автономії, кадрова політика, академічна доброчесність, внутрішній контроль якості. Забезпечують сталість і результативність освітнього процесу.
Психологічні	Мотивація до навчання, адаптація до стресових умов, психологічний клімат у колективі, комунікація між учасниками освітнього процесу. Визначають емоційну стабільність і внутрішню гармонію.
Технологічні	Рівень цифровізації, використання онлайн-платформ, мультимедійних засобів, інноваційних технологій навчання. Підвищують ефективність, доступність і конкурентоспроможність освіти.

Сукупність наведених факторів відображає багатовимірний характер формування якості освітнього процесу в закладах вищої освіти. Соціально-економічні чинники визначають матеріальну та соціальну спроможність студентів і викладачів ефективно брати участь у навчальному процесі, впливаючи на рівень доступності, мотивації та академічної стабільності. Організаційні фактори формують управлінську ефективність, академічну автономію, кадрову політику та здатність закладу адаптуватися до зовнішніх викликів і забезпечувати сталість якості. Психологічні чинники забезпечують позитивний освітній клімат, підтримують мотиваційний потенціал, соціально-емоційну рівновагу й готовність до взаємодії в умовах стресу чи невизначеності. Технологічні фактори виступають ключовим інструментом модернізації освітнього середовища, забезпечуючи цифровізацію, інноваційність і інтерактивність навчання, що є передумовою конкурентоспроможності сучасного університету.

Висновки. Проведене дослідження засвідчило, що якість освітнього процесу у вищій школі України формується під впливом багатовимірної сукупності чинників, які в умовах кризових явищ набувають особливої значущості. Встановлено, що традиційні підходи до оцінювання якості, зосереджені переважно на

академічних результатах і формальних стандартах, не відображають повною мірою специфіку функціонування університетів у контексті війни, економічної турбулентності та соціально-демографічних трансформацій. Аналіз нормативних документів, наукових концепцій і фактичного стану освітньої системи доводить, що якість освіти є інтегральною характеристикою, яка постає результатом взаємодії соціально-економічних, організаційних, психологічних та технологічних чинників. Саме їхня взаємозалежність визначає стійкість університетів, ефективність навчання та здатність закладів освіти виконувати суспільно значущі функції в умовах надзвичайних ситуацій.

На основі здійсненої класифікації встановлено, що соціально-економічні чинники визначають можливості доступу до якісної освіти та академічної стабільності; організаційні чинники формують управлінську здатність університету забезпечувати сталість освітнього процесу; психологічні чинники визначають мотиваційний потенціал та емоційну витривалість учасників освітнього процесу; технологічні чинники виступають основою модернізації та інноваційного розвитку. Сукупність цих груп факторів дозволяє системно оцінити якість освітнього процесу, виявити інституційні ризики та визначити напрями реформування освітнього середовища.

Перспективи подальших досліджень полягають насамперед у необхідності емпіричної перевірки виявлених факторів, що визначають якість освітнього процесу в умовах кризових явищ. Подальша робота має бути спрямована на розроблення та апробацію інструментарію, здатного вимірювати реальний вплив соціально-економічних, організаційних, психологічних і технологічних чинників на академічні результати, мотивацію та успішність здобувачів освіти. Окремим напрямом подальших розвідок є розроблення практичних рекомендацій щодо нівелювання негативного впливу цих факторів. Це передбачає обґрунтування управлінських рішень для університетів, створення моделей підтримки студентів і викладачів, удосконалення внутрішніх систем забезпечення якості, а також формування технологічних та організаційних рішень, здатних підвищити стійкість освітнього середовища.

Список використаної літератури

1. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-p#Text> (дата звернення: 09.11.2025).
2. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII : станом на 22.09.2025 р. (підстава – 4562-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 09.11.2025).
3. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII : станом на 31.10.2025 р. (підстава – 4510-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 09.11.2025).
4. Європейський простір вищої освіти (EHEA) та Болонський процес. URL: <https://ehea.info> (дата звернення: 09.11.2025).
5. Положення про організацію освітнього процесу у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (із змінами згідно з рішенням Вченої ради від 27.01.2025 р.). URL: http://nmc.univ.kiev.ua/docs/Polozhennia-pro-organizatsiyu-osvitniogo-procesu-11_04_2022.pdf (дата звернення: 09.11.2025).
6. Головенкін В. П. Педагогіка вищої школи : підручник. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 290 с.
7. Гладуш В. А., Лисенко Г. І. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія : навч. посіб. Дніпропетровськ : Акцент, 2014. 416 с.
8. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2006. 352 с.
9. Галузинський В. М., Євтух М. Б. Педагогіка: теорія та історія. Рівне, 1996. С. 30–37, 49–54.
10. Талізін М. Проблеми якості освіти. Київ : Наукова думка, 2006. 112 с.
11. Панасюк В. Використання досвіду управління якості освіти. *Підручник для директора*. 2007. № 8. С. 42–51.
12. Бутова Н. Сутність і структура поняття «якість освітнього процесу» у філософській та психолого-педагогічній літературі. *Науковий вісник Донбасу*. 2012. № 1. URL: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN17/12bnotpl.pdf> (дата звернення: 09.11.2025).
13. Defining Student Success Data Initiative: Recommendations for a Glossary of Terms. 2019. URL: http://download.hlcommission.org/initiatives/StudentSuccessGlossaryofTerms_2019.pdf (дата звернення: 09.11.2025).
14. Вітвицька С. С. Теоретичні і методичні засади педагогічної підготовки магістрів в умовах ступеневої освіти. Акмедосагнення науковців Житомирської науково-педагогічної школи : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. С. 302–347.
15. Вітвицька С. С., Єремєєва В. М. Педагогіка : навч. посіб. для студентів університетів заочної форми навчання та непедагогічного профілю. Житомир : ФОП Левковець Н. М., 2017. 232 с.
16. Аненкова І. П. Критерії і показники якості освіти у ВНЗ. *Наука і освіта*. 2011. № 8. С. 4–7. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/8_2011/1.pdf (дата звернення: 09.11.2025).
17. Ewell P., Wellman J. Enhancing Student Success in Education : Summary Report of the NPEC Initiative and National Symposium on Postsecondary Student Success. Washington, DC : National Postsecondary Education Cooperative, 2007.
18. Островецька Н. Оцінка якості освіти. *Освіта і управління*. 2005. № 1, Т. 8. С. 109–113.
19. Яременко П. С. Якість освіти в Україні. Київ : Лібра, 2001. 57 с.

20. Болдуєв М. В. Оцінювання якості вищої освіти : норми, критерії, характеристики готовності до професійної діяльності з урахуванням її рольової структури. *Історія педагогіки*. 2011. № 21. С. 40. URL: <http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2011/21/40.pdf> (дата звернення: 09.11.2025).
21. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. Доповідь про стан забезпечення якості вищої освіти в Україні у 2024 році. Київ, 2024. 172 с. URL: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2025/06/Доповідь-про-якість-вищої-освіти-2024.pdf> (дата звернення: 09.11.2025).
22. Overview of the Key Reforms and Priorities in Higher Education of Ukraine. Erasmus+. URL: https://erasmusplus.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/neo_heres_ukrainian-higher-education-reforms_2024-1.pdf (дата звернення: 09.11.2025).
23. Education : Impact of the War in Ukraine. The World Bank. 2022. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099945306202211104/pdf/P1775870809f1d04d0844c0e7042abf0eb5.pdf> (дата звернення: 09.11.2025).
24. Oprasenko Y., Novikova V. Distance Learning in Higher Education : The Experience of the Covid-19 Pandemic and War in Ukraine. *Educational Challenges*. 2022. Vol. 27, № 2. P. 151–168. DOI: 10.34142/2709-7986.2022.27.2.11.
25. War and Education. Ministry of Education and Science of Ukraine. 2024. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2024/02/10/Report.War.and.education.Two.years.of.full.scale.invasion.2024.eng-10.02.2024.pdf> (дата звернення: 09.11.2025).
26. Fiscal Digest. Kyiv School of Economics (KSE). 2023. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/02/FISCAL-DIGEST-2023-1.pdf> (дата звернення: 09.11.2025).
27. Сідлецький С., Шандар А. Вища освіта в Україні в умовах воєнного стану : виклики та пріоритети. *Економіка та суспільство*. 2024. № 64. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-151>.

CLASSIFICATION OF FACTORS AFFECTING THE QUALITY OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN HIGHER EDUCATION IN TIMES OF CRISIS

Bachurina Diana

Master's student in the educational programme 'Higher Education Pedagogy'
Taras Shevchenko National University of Kyiv

Introduction. *The current development of higher education in Ukraine is taking place amid crisis transformations associated with martial law, economic instability, digital inequality, and psychological exhaustion among participants in the educational process. In such conditions, traditional approaches to assessing the quality of education are proving insufficient, as they do not take into account the complex impact of external and internal threats. There is a growing need for a scientific rethinking of the factors that determine the quality of the educational process and for updating the methodology for assessing the performance of higher education institutions.*

Purpose. *Identify factors that influence the quality of the educational process in higher education in times of crisis and classify them.*

Methods. *The study uses a set of theoretical methods: review of scientific literature, analysis and synthesis, induction and deduction, generalisation and comparison. This methodological approach made it possible to systematically compare normative provisions, scientific approaches and actual challenges of Ukrainian higher education functioning in conditions of war and socio-economic transformations.*

Results. *It has been established that the quality of the educational process is shaped by four interrelated groups of factors: socio-economic, organisational, psychological and technological. Their role in ensuring the accessibility of education, managerial efficiency, motivational stability and innovative development of the educational environment has been substantiated. The criteria for assessing the quality of the educational process, which cover professional knowledge, readiness for professional activity, the structure of individual professional qualities and additional value characteristics, have been systematised. It has been shown that comprehensive consideration of these factors is a necessary condition for improving internal quality assurance systems and adapting universities to extraordinary conditions.*

Originality. *For the first time, a system of influence of technological, psychological, socio-economic and organisational factors on the quality of the educational process has been substantiated, taking into account the specifics of the functioning of Ukrainian higher education institutions in conditions of martial law. Approaches to structuring quality assessment criteria have been improved, and a systematic model of their action and manifestations in the educational environment has been proposed.*

Conclusion. *The study shows that the quality of the educational process in crisis conditions is an integral characteristic that is formed under the influence of a multidimensional system of factors. Their careful consideration determines the stability of universities and the effectiveness of educational programmes. Prospects for further research lie in the need for empirical verification of analytically identified factors, the development of quantitative indicators of their impact, and the creation of practical recommendations for mitigating the negative effects of socio-economic, organisational, psychological and technological challenges.*

Keywords: *higher education, quality of education, higher education institutions, crisis phenomena, influencing factors, educational process, quality management.*

References

1. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022–2032 roky: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23.02.2022 № 286-r. (2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-p#Text> [in Ukrainian].
2. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 № 1556-VII (stanom na 22.09.2025 r.). (2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].
3. Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 № 2145-VIII (stanom na 31.10.2025 r.). (2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
4. European Higher Education Area (EHEA) and Bologna Process. (n.d.). URL: <https://eha.info>
5. Polozhennia pro orhanizatsiiu osvitnoho protsesu u Kyivs'komu natsional'nomu universyteti imeni Tarasa Shevchenka (iz zminamy vid 27.01.2025 r.). (2025). URL: http://nmc.univ.kiev.ua/docs/Polozhennia-pro-organizatsiyu-osvitniogo-procesu-11_04_2022.pdf [in Ukrainian].
6. Holovenkin, V.P. (2019). Pedahohika vyshchoi shkoly (2-he vyd., pererobl. i dopov.). Kyiv: KPI im. Ihoria Sikorskoho. [in Ukrainian].
7. Hladush, V.A., Lysenko, H.I. (2014). Pedahohika vyshchoi shkoly: teoriia, praktyka, istoriia. Dnipropetrovsk: Aktsent. [in Ukrainian].
8. Fitsula, M.M. (2006). Pedahohika vyshchoi shkoly. Kyiv: Akademvydav. [in Ukrainian].
9. Haluzynskiy, V.M., Yevtukh, M.B. (1996). Pedahohika: teoriia ta istoriia (pp. 30–37, 49–54). Rivne. [in Ukrainian].
10. Talyzin, M. (2006). Problemy yakosti osvity. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
11. Panasiuk, V. (2007). Vykorystannia dosvidu upravlinnia yakosti osvity. Pidruchnyk dlia dyrektora, 8, 42–51. [in Ukrainian].
12. Butova, N. (2012). Sutnist i struktura poniattia «iakist osvitnyoho protsesu» u filosofskii ta psykhohopedahohichnii literaturi. Naukovyi visnyk Donbasu, 1. URL: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN17/12bnotpl.pdf> [in Ukrainian].
13. Defining Student Success Data Initiative: Recommendations for a Glossary of Terms. (2019). URL: http://download.hlcommission.org/initiatives/StudentSuccessGlossaryofTerms_2019.pdf
14. Vitvytska, S.S. (2016). Teoretychni i metodychni zasady pedahohichnoi pidhotovky mahistriv v umovakh stupenevoi osvity. In O.A. Dubaseniuk (Ed.), Akmedosiahnennia naukovtsiv Zhytomyrskoi naukovopedahohichnoi shkoly (pp. 302–347). Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. [in Ukrainian].
15. Vitvytska, S.S., Yermieieva, V.M. (2017). Pedahohika: navch. posib. dlia studentiv universytetiv zaochnoi formy navchannia ta nepedahohichnoho profilii. Zhytomyr: FOP Levkovets N.M. [in Ukrainian].
16. Anenkova, I.P. (2011). Kryterii i pokaznyky yakosti osvity u VNZ. Nauka i osvita, 8, 4–7. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/8_2011/1.pdf [in Ukrainian].
17. Ewell, P., Wellman, J. (2007). Enhancing Student Success in Education: Summary Report of the NPEC Initiative and National Symposium on Postsecondary Student Success. Washington, DC: National Postsecondary Education Cooperative.
18. Ostroverkhnova, N. (2005). Otsinka yakosti osvity. Osvita i upravlinnia, 8(1), 109–113. [in Ukrainian].
19. Yaremenko, P.S. (2001). Yakist osvity v Ukrainy. Kyiv: Libra. [in Ukrainian].
20. Boluiev, M.V. (2011). Otsiniuvannia yakosti vyshchoi osvity: normy, kryterii, kharakterystyky hotovnosti do profesiinoi diialnosti z urakhuvanniam yii rolovoi struktury. Istoriia pedahohiky, 21, 40. URL: <http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2011/21/40.pdf> [in Ukrainian].
21. Natsionalne ahentstvo iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity. (2024). Dopovid pro stan zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity v Ukraini u 2024 rotsi. Kyiv. URL: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2025/06/Доповідь-про-якість-вищої-освіти-2024.pdf> [in Ukrainian].
22. Erasmus+. (2024). Overview of the Key Reforms and Priorities in Higher Education of Ukraine. URL: https://erasmusplus.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/neo_heres_ukrainian-higher-education-reforms_2024-1.pdf
23. World Bank. (2022). Education: Impact of the War in Ukraine. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099945306202211104/pdf/P1775870809f1d04d0844c0e7042abf0eb5.pdf>
24. Opanasenko, Y., Novikova, V. (2022). Distance Learning in Higher Education: The Experience of the Covid-19 Pandemic and War in Ukraine. Educational Challenges, 27(2), 151–168. <https://doi.org/10.34142/2709-7986.2022.27.2.11>
25. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2024). War and Education. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2024/02/10/Report.War.and.education.Two.years.of.full.scale.invasion.2024.eng-10.02.2024.pdf>
26. Kyiv School of Economics. (2023). Fiscal Digest. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/02/FISCAL-DIGEST-2023-1.pdf>
27. Sidletskiy, S., Shandar, A. (2024). Vyshcha osvita v Ukraini v umovakh voiennoho stanu: vyklyky ta priorytety. Ekonomika ta suspilstvo, 64. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-151> [in Ukrainian].

Авторське право ©2025 автори, всі права захищено. Автори погоджуються, що ця стаття залишається у відкритому доступі на умовах Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Отримано редакцією 26.11.2025 р.
Прийнято редакцією 26.12.2025 р.
Опубліковано 30.12.2025 р.